

Alkoholihaitat ovat säilyneet suomalaisina ja muuttuneet ranskalaisiksi

CHRISTOFFER TIGERSTEDT – ESA ÖSTERBERG

Suomessa yhteiskuntatieteilijöillä ja kriminologeilla on ollut tapana korostaa, että alkoholiongelmien luonteeltaan ennemminkin sosiaalisia kuin terveydellisiä. Ydinongelma on liittynyt yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen sekä ihmisten keskinäisiin kahnauksiin, ei niinkään kroonisiin alkoholisairauksiin (ks. esim. Mäkelä 1981).

Paljolti tämä pitää edelleenkin paikkansa. Alkoholien välittömiä kustannuksia vuonna 2003 koskevan Stakesin laskelman mukaan terveydenhuollon kustannukset olivat 87,5 miljoonaa euroa, kun taas alkoholin aiheuttamat järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen liittyvät kustannukset nousivat 254,1 miljoonaan euroon (Melin & al. 2006). Pahoinpitelyistä, tapoista ja murhasta tehdään nykyäänkin kahdessa tapauksessa kolmesta tai kolmessa tapauksessa neljästä alkoholin vaikutuksen alaisena, ja kuolemaan johtaneesta väkivaltarikollisuudesta valtaosa liittyy syrjäytyneiden miesten keskinäiseen välienselvittelyyn (Lehti & Kivivuori 2006, 33). Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten lukumäärän voimakas kasvu kietoutuu hyvin usein alkoholiongelmiin ja päihtyneiden säilöönnotot pysyvät vuodesta toiseen suurina.

On kuitenkin perusteltua kysyä, onko alkoholien kokonaiskulutuksen pitkään jatkunut nouseva trendi (kuvio 1) vaikuttanut yhtäältä sosiaalisten/akuuttien ja toisaalta terveydellisten/kroonisten haittojen keskinäissuhteeseen.

Tusinasta tuhanteen maksakirroositapaukseen

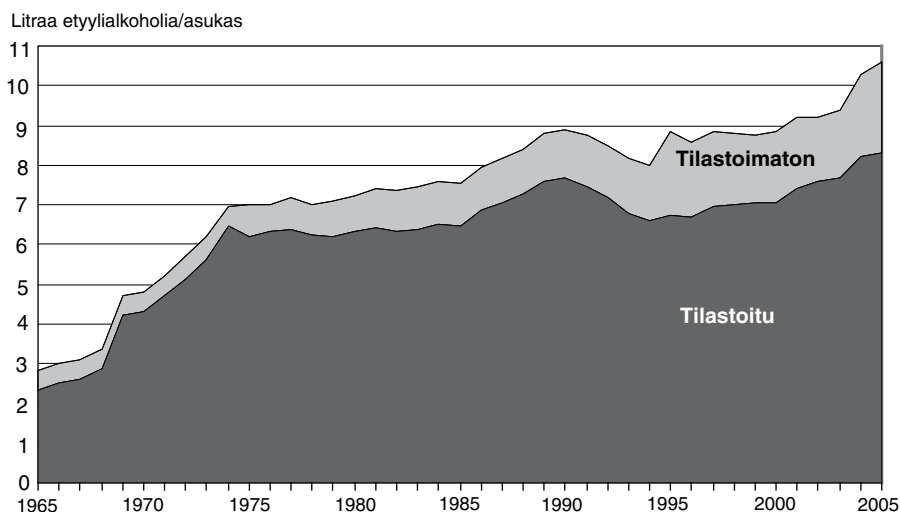
Alkoholiehtoinen maksakirroosi on hyvä osoitin kroonisesta alkoholisairaudesta, jonka syn-

tyminen edellyttää vuosien ja vuosikymmentenkin ahkeraa alkoholin käyttöä. Taudin esiintyminen riippuu vahvasti väestön alkoholin kulutuksen tasosta. 1960-luvulle asti, kun Suomi oli luokiteltavissa alhaisen alkoholin kulutuksen maaksi, alkoholiin liittyviä maksakirroositapauksia oli erittäin vähän, keskimäärin vain tusinan verran vuotta kohti ajanjaksolla 1963–1967 (Tilastokeskus, alkoholiehtoiset maksakirroosikuolemat 1963–1975).

Vuonna 1970, uuden alkoholilain voimaantulon jälkeisenä vuonna, alkoholiehtoisia maksakirroosikuolemia oli 41 ja maksakirroosikuolemia kaikkiaan 199 (kuvio 2). Alkoholiehtoisien maksakirroosikuolemien lisääntyminen vuodesta 1970 vuoteen 2005 runsaasta 40:stä lähes tuhanteen on noudattanut alkoholin kulutuksen kasvua melkein liiankin kauniisti. Erona on kuitenkin se, että kirroosikuolemat ovat lisääntyneet eksponentiaalisesti alkoholin kulutukseen verrattuna: vuonna 1975 ylitettiin 100 kuoleman taso, vuonna 1980 rikottiin 200:n raja ja vuonna 1990 alkoholiehtoisia maksakirroosikuolemia oli jo reippaasti yli 400. Vuonna 2004 kuolemantapauksia oli yli 800 ja seuraavana vuonna jo lähes 1 000.

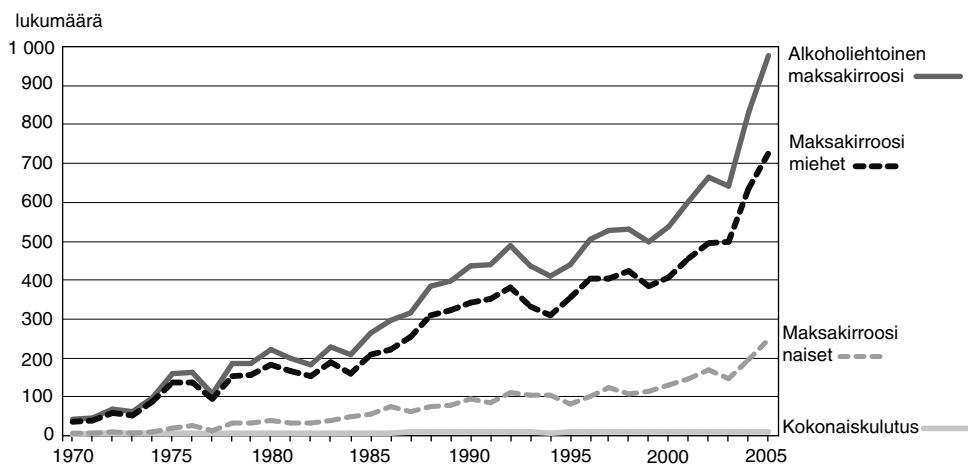
Tarkastellaan vielä asiaa sukupuolen mukaan. Vuodesta 1968 vuoteen 2005 naisten kuluttama alkoholimäärä on yli seitsenkertaistunut. Kasvu on ollut nopeaa, mutta on hyvä muistaa, että naisten alkoholin kulutuksen lähtötaso oli varsin alhainen. Miesten nykyinen kulutustaso on noin 2,4 kertaa korkeampi kuin vuonna 1968 (Metso & al. 2002; Päihdekysely, 2004). Samanaikaisesti naisten osuus kulutetusta alkoholista on kasvanut runsaasta 10 prosentista noin 30 prosenttiin. Hyvä nyrkkisääntö on, että naiset kuluttavat nykyään saman verran kuin miehet vuonna 1968.

Kuvio 1. Alkoholin kokonaiskulutus Suomessa vuosina 1965–2005 eriteltynä tilastoituun ja tilastoimattomaan kulutukseen litroina etyylialkoholia asukasta kohti

Lähde: Päihdetilastollinen vuosikirja 1965–2006, Stakes

Kuvio 2. Alkoholiehtoiset maksakirroosikuolemat Suomessa vuosina 1970–2005 sukupuolen mukaan

Lähteet: Tilastokeskus, kuolemansyyt 1970–2005; Tilastokeskukselta hankittuja tietoja

Koska naisten alkoholin kulutus on viimeksi kuluneiden neljän vuosikymmenen aikana kasvanut selvästi enemmän kuin miesten, ei ole yllättävää, että myös heidän osuutensa maksakirroosikuolemista on kasvanut. 1970-luvun ensimmäisellä puoliskolla keskimäärin joka kahdeksas alkoholiin liittyvä kirroosikuolema koski naisia. Vuonna 2005 vastaava osuus oli joka neljäs. Tämä trendi seuraa aika tarkkaan naisten lisääntyntä osuutta kansan kuluttamasta alkoholista.

Yllättävää sen sijaan on, että kulutustasoonsa

nähdessä naiset sairastuvat alkoholiehtoiseen maksakirroosiin huomattavasti useammin kuin miehet.

Kirroosikuolemat vuosina 2004 ja 2005

Alkoholikuolemantapausten kasvu on ollut jatkuvaa. Silti nimenomaan alkoholiehtoisien kirroositapausten hyppäksenomainen kasvu vuosina 2004 ja 2005 yllätti monet. Kasvua oli yhteen-

sä 52 prosenttia kahdessa vuodessa. Yksi varteenotettava selitys tälle lisääntymiselle on alkoholin kulutuksen 13 prosentin kasvu 2004–2005, joka seurasi alkoholiverojen alentamisesta 1.3.2004.

Toinen merkittävä tekijä on, että alkoholin kulutus oli kasvanut suhteellisen suureksi jo ennen vuoden 2004 veronalennusta. Korkean alkoholin kulutuksen tasolla väestöstä löytyy useita henkilöitä, joille pienikin lisäys jo runsaana jatku-neeseen kulutukseen on suuri riski. Tätä selitystä voidaan kutsua jonohypoteesiksi: monet suurku-luttajat olivat ikään kuin asettuneet jonottamaan maksakirroosikuolemaa. Näiden ehtojen vallites-sa kirroosikuolemat eivät välttämättä edellytä vii-vettä, vaan saattavat ilmaantua välittömästi. Ko-konaan eri asia on, odottaako meitä tulevaisuu-dessa maksakirroosikuolemien toinen aalto, kos-ka vuonna 2004 kulutustaan lisäsivät myös sellai-set suurkuluttajat, joiden maksa on vasta altistu-massa kirroosille.

Krooniset alkoholihaitat saaneet lisää painoa

Mielikuvissamme alkoholiehtoinen maksakirroosi on liittynyt Ranskaan ja muihin perinteisesti korkean kulutuksen maihin. Vastaava mielikuva Suomesta on koskenut juopuneena riehumista ja räyhäämistä. Siis: krooniset tai terveydelliset hai-tat on asetettu akuutteja tai niin sanottuja sosiaa-lisia haittoja vastaan. Vielä pari kolme vuosikym-mentä sitten olikin paikallaan painottaa, että al-koholin raju kertakäyttö tappaa ja aiheuttaa pal-jon enemmän harmia kuin pitkäaikaisesta alko-holin käytöstä johtuvat sairaudet (Mäkelä 1981, 324–326).

Alkoholihaittojen lajeissa näyttää kuitenkin vähitellen tapahtuneen painopisteen siirtymistä kohti kroonisia haittoja. Esimerkkinä tästä käy eri kuolinsyiden keskinäisen jakauman muutos

viime vuosina. Kuolemansyiden tilastointi erot-taa omiksi kategorioikseen ”päähtyneenä tapatur-maan ja väkivaltaan kuolleet” ja ”muut päähty-neen uhrina väkivaltaisesti kuolleet”. Yksinker-taistamisen uhallakin näitä haittoja voi kutsua akuuteiksi haitoiksi, koska niiden ulkopuolel-le jäävät kaikki alkoholin aiheuttamat krooniset sairaudet, kuten maksasairaudet, haimasairaudet ja sydänlihassairaudet. Kiinnostava kysymys on: miten suuren osuuden nuo akuuteista haitoista johtuvat kuolemat muodostavat kaikista alko-holin käytön seurauksena kuolleista? Ja ennen kaik-kea: miten tämä osuus on muuttunut?

Päähtyneenä tapaturmaan ja väkivaltaan kuol-leiden sekä muiden päähtyneen uhrina väkivaltai-sesti kuolleiden prosenttiosuus kaikista alkoholi-kuolemista vuosina 1999–2004 on esitetty seu-raavassa asetelmassa (Lähde: Päihdetilastollinen vuosikirja 2000–2006):

1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
42	39	39	40	37	35	33

Akuuttien kuolemantapausten osuus on laske-nut yhdeksän prosenttiyksikköä kuudessa vuo-dessa. Laskua voidaan pitää erittäin suurena ja merkkinä siitä, että ainakin alkoholikuolemien osalta alkoholihaittojen kokonaiskuva on käy-mässä läpi laadullista muutosta. Tämä ei siis tar-koita sitä, että akuutit haitat olisivat vähentyneet määrällisesti. Päinvastoin niiden määrä on pysy-nyt kutakuinkin ennallaan.

Päädymme siis seuraavaan havaintoon: Euroo-pan mitassa pitkään säilynyt keskip korkea ja nyt-temmin korkea kulutustaso on johtanut tilantee-seen, jossa vanhojen tuttujen ”suomalaisten” sosi-aalisten haittojen lisäksi kärsimme viimeistään nyt myös laajoiksi kasvaneista ”ranskalaisista” tervey-dellisistä alkoholihaitoista. Suomi on sekä säilynyt suomalaisena että muuttunut ranskalaiseksi.

KIRJALLISUUS

- LEHTI, MARTTI & KIVIVUORI, JANNE: Kuolemaan johta-nut väkivalta. S. 13–41. Rikollisuustilanne 2005. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen va-llossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkai-suja 220. Helsinki 2006
- MELLIN, NINA & VIHMO, JOUNI & ÖSTERBERG, ESA: Alkoholihaittojen yhteiskunnalliset kustannukset Suomessa vuonna 2003. Raportteja 10/2006. Hel-sinki: Stakes, 2006
- METSO, LEENA & MUSTONEN, HELI & MÄKELÄ, PIA

& TUOVINEN, EEVA LIISA: Suomalaisten juomata-vat vuonna 2000. Taulukkoraportti vuoden 2000 tutkimuksen perustuloksista ja vertailuja aiempiin juomatapatutkimuksiin. Aiheita 3/2002. Helsin-ki: Stakes, 2002

MÄKELÄ, KLAUS: Alkoholikysymyksen historialliset muodot. Alkoholipoliittikka 46 (1981): 6, 321–327

PÄIHDEKYSELY. Vuoden 2004 päihdekysely. Helsinki: Stakes.